

16. YÜZYILDA İZNIK'TE ZAVİYELER ve GELİR PAYLAŞIMI

**Dervish Lodges And Income Distribution In Iznik In The 16.
Century**

Doç. Dr. Ahmet GÜNEŞ*

ÖZET

Bu makalede önce İznik ve Vakıflar hakkında kısaca bilgi verilmiş, sonra 16. Yüzyılda İznik'teki Zaviyeler ya da Zaviye Vakıfları, Zaviye Sahipleri ve Zaviyelerin Gelir Türleri, Miktarları ile Bunların Seyir ve Dönüşümleri ana konuları işlenmiştir. Kullanılan rakamların kesin olduğu varsayıldığında, 16. yüzyılın başlarına (A) göre 16. yüzyılın ikinci yarısında (B) İznik'te zaviyelerin sayısı azalmıştır. Bununla birlikte, "Zaviye grubu", (İznik'teki) vakıf-mülk gelirleri toplamı içerisinde hem A noktasında hem de B noktasında üçüncü sıradadır. Bu sıra, şüphesiz ki, İznik'te vakıf-mülk gelirlerinin önemli bir kısmının, söz konusu kuruma ayrıldığı anlamına gelmektedir. Zaviyelerin çoğu, kentsel yoğunlaşmayı göstermek üzere, İznik şehrinde dir. "Geliri 1.000 akçanın üzerinde olan zaviyelerde", zaviye yapımında (vakıflarında) -doğrudan ya da dolaylı olarak, başka bir ifadeyle temlik ve tevkif açısından- Osmanlı soyunun başta olduğu, Çandarlı ailesinin de onları takip ettiği anlaşılmaktadır. "Geliri 1.000 akçanın altında olan zaviyelerde" ise, "ahi" adının yaygınlığı ya da ahilerin etkinliği dikkat çekicidir. "Zaviye grubu" nun gelir kaynakları, zaviyelerin yapılanma ve işlevleri sonucu olsa gerek, hem A'da hem de B'de -gelir toplamları açısından bakıldığında- esasen köylerdir.

Anahtar Kelimeler: 16. yüzyıl, İznik, vakıf, zaviye, gelir, köy, Osmanlılar, Çandarlılar.

ABSTRACT

In this article, firstly, information in respect of İznik and Foundations are given and afterwards, the main topics of dervish lodges in İznik in the 16. Century, owners of the Dervish Lodges, types and amounts of Dervish Lodges

revenues and the transformation of these revenues are discussed. When the figures used are presumed to be certain, the number of dervish lodges had been reduced in the second half of 16. Century (B) compared to the beginning of 16. Century (A). "The group of Dervish Lodge" (in İznik) comes three in ranking at both A and B in terms of foundation-property revenues. This ranking means the significant portion of the revenues of foundation-property in İznik is reserved for the institution in question. Most of the dervish lodges are located in İznik to reflect the urban concentration.

Key Words: the 16. Century, İznik, foundation, dervish lodges, income, village, Ottoman generation, Chandarli family.

TAKDİM

İkin; -yukarıdaki özetle de zikredildiği üzere- bu makalede önce İznik ve Vakıflar hakkında kısaca bilgi verildikten sonra esasen -Kurum/Gelir Pay Miktarları Açısından- 16. Yüzyılda İznik'teki Zaviyeler ya da Zaviye Vakıfları, Zaviye Sahipleri ve Zaviyelerin Gelir Türleri, Miktarları ile Bunların Seyir ve Dönüşümleri ana konularının işleneceği ifade edilmelidir. Bu cümleden de olarak, yapılacak tasnif ve tedricte MM.22¹/TT.438², KK.579³/TT.733⁴ nolu tahrir defterlerindeki vakıf-mülk kayıtlarının esas alındığı belirtilmelidir.

Öte yandan, tahlil, tesbit, teşhis ve tefsirlerin, başka bir deyişle çözümlenme, saptama, tanımlama ve yorumlamaların; şüphesiz ki sonuçlar üzerinde oldukça etkin olduğu vurgulanmak kaydıyla, esasen kavramsal/yapısal ve tabiatıyla işlevsel olarak girift kurumlara mahsus, bizzarure -yer yer ya da mümkün olduğunca- karmaşık hasılların ayırımına dayandığı vurgulanmalıdır.

İZNİK

Adı geçen yer, bilindiği üzere, aynı adı taşıyan gölün doğu ucunda ve İzmit'in güneydoğusunda olup, günümüzde Bursa'ya bağlı bir ilçe merkezidir. İlk adının, kurucusu Antigonius'a izafeten Antigonya olduğu; daha sonra şehre

* Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ -MM.22 (H.929): İstanbul'da Başbakanlık Arşivi'ndedir. Evkâf ve emlakı havidir. 205 sahifedir.

² -TT.438: Başbakanlık Arşivi (İstanbul) Tapu Tasnifinde münderic Anadolu Eyaleti'ne tabi sancakların nüfus ve hâsılâtını muhtevî umumî icmal (muhasabe-i vilâyet-i Anadolu) defterinin ilk cildidir. Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında düzenlendiği kabul edilmektedir. Kocaeli (s.:759-815) ile birlikte Çankırı, Kütahya, Sultanönü, Hamid, Ankara, Karahisar-ı Sahib, Kastamonu ve Bolu sancaklarıyla ilgili kısımlar bulunmaktadır. Daha önce yapılan tahrirlerin neticelerini aksettirmektedir. Bundan dolayı her bir sancağa müteallik bilgiler aynı tarihlere ait değildir. Bu cümleden olarak, Çankırı cüzü 1521, Hamid cüzü 1522, Kocaeli cüzü -takriben- 1522-1523, K. Sahib cüzü 1528 tarihli tahrirlere müstenittir².

³ -KK.579 (H.969): 143 varaktır. Ankara'da Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivindedir. İdari taksimat dairesinde evkaf ve emlakı muhtevîdir.

⁴ -TT.733 (I. Ahmed Dönemi): Timar-vakıf mufassalıdır. Başbakanlık Arşivindedir. Vakıf babında mukayyed neferlerin statüleri ile mahsullerin kıymetleri genellikle kaydedilmemiştir.

M.Ö. 310'da Antigonius'u mağlup eden Lysimachus tarafından, karısına atfen, Nicea (Arap müelliflerine göre Nikiya) adının verildiği kabul edilmektedir⁵.

Biraz önce de yazıldığı cihetle, İznik Antigonius tarafından kurulmuştur. Konstantin zamanında Nicea'nın ehemmiyeti artmış, M.S. 325'te birinci konsilin toplantı yeri olarak seçilmiştir. İmparatorluğun müstahkem⁶ yerlerinden biri olan şehir, ekonomik ve kültürel bakımdan oldukça gelişmiştir. 364'te "metropolis" unvanı verilmiş; zamanla imar edilmiş ve Nicea Opsikion adlı mühim bir thema (askerî bölge)'nin merkezi olmuştur. 717'den itibaren Müslümanlar tarafından muhasara edilmeye başlanmış; ancak 740'da bu taarruzlara son verilmiştir⁷.

1065'te vukubulan bir zelzelede büyük ölçüde hasara uğramış; fakat kısa sürede yeniden imar edilmiştir⁸. Yüzyılın sonlarında Selçuklular tarafından fethedilmiş ve Türkler ile Haçlılar arasında birkaç kez el değiştirmiştir⁹. Bu cümleden de olarak, Türkler, Osmanlı fethinden üç göbek önce İznik'te yerleşmişlerdi¹⁰.

Şu noktada, İznik'in Selçuklu ve Osmanlı tarihi açısından önemi dolayısıyla, malum kesite bir pencere aralanacak olursa: Bilindiği gibi, Selçuklu hanedanından Anadolu Selçuklu sultanlığının kurucusu Kutalmış oğlu Süleyman Şah 1075-1086 yıllarında İznik'i alıp payitaht yapmış¹¹, İmparator Alexios Komnenos, Dragos andlaşmasıyla (1081) bu durumu resmen tanımıştır. Ancak, 1097'de ilk haçlı seferinde bura Hristiyanlarca geri alınmış ve Bizans'a

⁵ -Strabon'a (XII, 4) atfen, R. Anhegger, "İznik" Mad., *J.A.* (M.E.B.), V/2, İstanbul 1988, s.: 1257.

⁶ -İznik, (Küçük) Asya'nın büyük göllerinden olan İznik gölü'nün bulunduğu büyük vadiye hakim ve Şakarya havzasını Marmara denizi havzasından ayıran boğazın savunucusu konumundadır. (Charles Texier, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Çeviren: Ali Suat, Birinci Cilt, Hazırlayan: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002, s.: 150). Bu şehir, -daha sonra da belirtileceği üzere- Haçlı tarihçilerine göre bütün Anadolu'nun en müstahkem bir yeridir. C. Texier, *a.g.k.*, aynı cilt, s.: 159.

⁷ -R. Anhegger, a. g. madde, aynı sahife. C. Texier'in yazdığına göre; içinde toplanmış olan iki konsilden İznik'in kazanmış olduğu ün, onu sürekli olarak ruhani derecelerde birinci sıraya koymuştur. Her yönüyle Rum imparatorlarının ilgi gösterdikleri yer olan bu şehir, Arap fatihlerinin başlıca gündemi haline gelmiştir. C. Texier, *a.g.k.*, aynı cilt, s.:154.

⁸ -R. Anhegger, a. g. madde, aynı sahife.

⁹ -R. Anhegger, a. g. madde, s.: 1257-1258.

¹⁰ -Bu ifade Bursa için de bağlayıcıdır. Bkz.: Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimai Tarihi*, C.: 1, İstanbul 1979(3), s.: 124. Bursa bir tarafa İznik açısından "Ebu'l-Kasım, öykümüzün az önce anlatmış bulunduğu üzere, (katırlara yüklediği) para ile Horasan'daki Sultanı bulmaya gittiği sırada, kardeşi Ebu'l-Gazi İznik'e geldi ve kenti işgal etti. ... Kentin savunucuları onları görür görmez çoklukla karşıladılar ve Ebu'l-Gazi, İznik'i, baba mirası olarak, hemen onlara teslim etti. İkisi içinde büyük olan Kilitziasthlan/Kılıç Arslan denilen, Sultan san'ını aldı. O sırada İznik'i (yalnızca bir kale imiş gibi) işgal eden savaşçılardan kadınlarını ve çocuklarını getirerek bu kenti, öyle diyebiliriz, sultanların başkenti (Rum/Anadolu Selçukluları Sultanlığının başkenti) durumuna yeniden getirdi." alıntısı zikre değerdir. (Anna Komnena, *Alexiad -Malazgirt'ten Sonrası-*, (Çeviren: Bilge Umar), İstanbul 1996, s.: 206.)

¹¹ -Halil İnalçık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Problemi", *Doğu Batı*, S.: 7, (Mayıs, Haziran, Temmuz 1999), s.: 12. İznik'in payitaht olarak seçilmesinin, Selçuklu fütuhat anlayışına ilişkin gerekçesine dair bakınız: Mustafa Kafalı, *Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*, Ankara 1998, s.: 9.

teslim edilmiştir¹². İznik'te Selçuklu yönetimi 1105'te yeniden kurulmuş, ancak şehir yaklaşık 1147'de tekrar Bizanslılar'ın eline geçmiştir¹³. Bunlardan dolayı¹⁴, İznik'in yeniden fethi Uc (serhad) Türkmenleri arasında en kutsal ödev olarak kabul edilmiştir. Nitekim, "Osmanlı rivayeti"nde, Süleyman Şah Osman Gazi'nin büyük atası olarak gösterilmektedir¹⁵.

İznik'in, Osmanlılar'dan önce ne kadar düşmüş olduğu İbn-i Batuta'nın naklettiklerinden sarahaten anlaşılmaktadır. Yirmi sene kadar sonra Palamas da aynı manzarayı tasvir etmektedir. Bu inhitat 1261-1331 yılları arasında tedricen vuku bulmuştu¹⁶.

Anlaşılabacağı üzere, daha sonra Osmanlılarca fethedilmiştir¹⁷. Bu tarih hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır¹⁸. R. Anhegger'e göre şehir 731'de (15 Teşrin I 1330'la başlar) ele geçirilmiştir¹⁹. Bundan sonra Orhan Gazi burayı beyliğine merkez yapmıştır²⁰.

¹² -Bu bağlamda Charles Texier'in yazdıklarına göre: "... İznik gibi bir yerin nasıl olup da alınmadığına şaşırma gerek vardır: Çünkü bir ovada bulunması sebebiyle yerin konumu, saldırıları güçleştirdiğinden, yalnız araç ve gereç yapımıyla savunuldu demektir. Bununla beraber, bu şehir, -daha önce de yazıldığı üzere- Haçlı tarihçilerine göre bütün Anadolu'nun en müstahkem bir yeridir. Rahip Robert, İznik'in teslim olmasına Allah'ın korumasının bir delili gözüyle bakar ..." (C. Texier, a.g.k., aynı cilt, s.: 159). Öte taraftan -gelenek açısından şayan-ı teemmül olduğu belirtilmek üzere- "Hıristiyanlar, şehrin gemiler aracılığıyla devamlı olarak yiyecek desteği aldığını görerek bu yolu kapamadıkça hiçbir zaman ele geçirmede başarılı olamayacaklarına karar verdiler ve bunun üzerine imparatora başvurarak at ve insanla çekilir kızaklar üzerinde, Civitot limanından yedi mil mesafede İznik gölüne taşınmak üzere kayıklar verilmesini istediler. Tekneler yüz savaşı alacak kadar büyüktü. Bu girişim gece içinde tamamlandı. Tarih bu türden çok sayıda olay aktarır." alıntısı da kayda değerdir. C. Texier, a.g.k., aynı cilt, s.: 160.

¹³ -Halil İnalçık, "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, (Editör: Elizabeth A. Zachariadou), İstanbul 2000 (2. Baskı), s.: 78.

¹⁴ -Bu meydana, şehrin stratejik konumu ile Hıristiyanlık ve tabiatıyla Hıristiyanlar için taşıdığı önem de unutulmamalıdır.

¹⁵ -H. İnalçık, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Problemi", aynı sahife. Selçukluların ve özellikle sınır gazilerinin, İznik'i İslam adına yeniden fethetme fikrinden hiçbir zaman vazgeçmemiş oldukları anlaşılıyor. Çünkü Müslümanlar, bir kez darülselamın bir parçası haline getirilen toprağı daima İslam egemenliğinde olarak kabul ediyor ve kaybın sadece geçici olduğuna inanıyorlardı. H. İnalçık, "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", s.: 79.

¹⁶ -Bkz.: Halil İnalçık, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle", *Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s.: 146. Öte taraftan, "Bitinya'nın Osmanlı fethinden önceki dönemde, refah içinde, nüfusu kalabalık ve iyi korunmuş bir bölge olduğu" sanı hakkında bkz.: Jacques Lefort, "13. Yüzyılda Bitinya", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, (Editör: Elizabeth A. Zachariadou), İstanbul 2000 (2. Baskı), s.: 128.

¹⁷ -Fetih öncesine bakıldığında: "Osman Gazi'nin stratejisi, bizi nihai amacının İznik'i yeniden fethetmek olduğuna inanmaya itecek yöndedir. Gerçekte, Bizans ve Osmanlı kaynaklarının karşılaştırmalı incelenmesi, tek başına Bafeus muharebesinin, Osman'ın İznik'i ele geçirme hedefinden kaynaklanan olaylar dizisinin bir parçası olduğunu göstermektedir.", H. İnalçık, "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", s.: 79.

¹⁸ -R. Anhegger, a. g. madde, s.: 1258.

¹⁹ -R. Anhegger, bu tarih hakkında Karamanî Mehmed Paşa (s.: 30), Ruhî (v. 21b), Aşıkpaşazade (s.: 119), İ. Bitlisî (v.: 94a) vs.'ye atıfta bulunmaktadır. Aynı yazıda hiç tarih olmayan ya da farklı tarihlere yer verilen kaynaklarla ilgili bilgiler de münderiçtir (R. Anhegger, a. g. madde, s.: 1259). İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre de, Pelekanon zaferinden sonra aynı yıl içinde artık kendisine yardım imkanı göremeyen İznik kumandanı bazı şartlarla teslim olmuştur ki bu muharebenin tarihi 1329 ve 1330 olarak gösterilir. ... (A. g. yazar, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: I, Ankara 1988 (5. Baskı), s.: 120, 121).

²⁰ -N. Gregorus (III. s.: 508) ve Aşıkpaşazade'ye (121) atfen, R. Anhegger, a. g. madde, s.: 1259. İ. Hakkı Uzunçarşılı; -Tacüt-tevarih ve İbn-i Batuta'ya atfen- harb sahasına yakın olduğu için

Öte taraftan, yukarıda yazılan mazisine istinaden, İznik'in, Osmanlılar açısından, sembolik bir değerinin bulunduğu da malumdur. İdaresinin kime verildiği hususunda farklı görüşler olmakla birlikte; bu anlamda, Süleyman Paşa'nın İznik ile münasebetinin olduğu²¹, burada yaptırdığı cami ve medreseden anlaşılmaktadır²². İznik, Çandarlı Kara Halil'in kadı olarak tayin edilmesinden sonra, özellikle Çandarlılar'ın faaliyetleri ve bu cümleden olarak eserleriyle oldukça gelişmiştir²³.

Ancak, 1402'de Timur'un ordusunun bir kolu tarafından yağmalanmıştır²⁴. Fetret devrinde, Musa Çelebi²⁵ ve daha sonra da Şeyh Bedreddin²⁶, burada bir müddet kalmışlardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Halil ve İbrahim paşalar ile Kutbuddin ve Eşrefoğlu gibi şeyhlerin de maddî-manevî gayret ve hizmetleriyle mühim bir ilim ve irfan merkezi olmuştur²⁷. Fakat, zamanla, İstanbul'un fethi ve Çandarlı Halil Paşa'nın idamının da tesiriyle gerilemeye başlamıştır²⁸. Yazı konusu müessirlerden ilki şehirdeki elit tabaka mensuplarının göçetmesine; ikincisi ise daha önce de yazıldığı üzere şehrin gelişmesinde mühim rolleri olan Çandarlı ailesinin nüfuzunun sarsılmasına yol açmıştır.

İnceleme kesitimizde, Kocaeli Sancağı'nda bir kaza merkezi olan, yazı konusu şehir, 16. Yüzyıl ortalarından itibaren müteakip yıllarda eskisine göre oldukça gerilemiştir. Bunun en belirgin sebebi sabık mamuriyetine zemin hazırlayan statüsünde mendemiçtir. Açıkçası, biraz önce yazılan "duraklama vetiresi seçkinlerin göç etmesi ve Çandarlılar'ın nüfuzunun kırılmasıyla başlamıştır." ifadesinden de çıkarılacağı üzere, kuruluş döneminin özel şartları altındaki itibarî pozisyonu, genel anlamda, (her ne kadar kuruluş yıllarında nisbî stratejik bir konumu olsa da) özellikle yazı konusu zamanların kıstasları çerçevesinde fevkalade tabii avantajlardan mahrum, iktidarın teveccühüne muhtaç bir ilim-irfan merkezi olduğundan mevcut uygun vasatın dumuruyla menfi yönde değişmeye yüz tutmuştur²⁹. Bu cümleden de olarak, İznik, artık, kökleri yine mazide olan başlıca iki öge ile; yani, çinicilik ve Eşreflik ile malum ve meşhur ya da muttasıftır³⁰.

muvakkat bir müddet beylik merkezinin İznik'e naklolunduğunu ifade etmektedir. A. g. yazar, *Osmanlı Tarihi*, C.: I, s.: 121.

²¹ -Kimine göre burası Süleyman Paşa'ya (Feridun, Münşeât, I, 69) kimilerine göre ise İznikmid Süleyman Paşa'ya, Bursa Murad'a verilmiştir (Oruç, s.: 16; Neşri, s.: 163). Bu konuda bkz.: R. Anhegger, a. g. madde, s.: 1259.

²² -R. Anhegger, a. g. madde, s.: 1259.

²³ -R. Anhegger, a. g. madde, s.: 1259.

²⁴ -Zafername (II, 454) ve Ducas'a (72) atfen, R. Anhegger, a. g. madde, s.: 1254.

²⁵ -Aşıkpaşazade (s.: 114) ve Tevârih-i Al-i Osman'a (s.: 52) atfen R. Anhegger, a. g. madde, aynı sahife.

²⁶ -Oruç (s.: 41, 44), Aşıkpaşazade (s.: 148, 154) ve Tevârih-i Al-i Osman'a (s.: 52 vs.) atfen R. Anhegger, a. g. madde, aynı sahife.

²⁷ -Bkz.: R. Anhegger, a. g. madde, s.: 1260.

²⁸ -R. Anhegger, a. g. madde, aynı sahife.

²⁹ -Ahmet Güneş, *16. Yüzyıl Başlıklarına Kadar Kocaeli Sancağı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1994, s.: 36. Ayrıca, 16-17. Yüzyıllarda İznik hakkında etraflı bilgi için bkz.: a. g. yazar, *a.g.t.*, s.: 33-36.

³⁰ -Bkz.: R. Anhegger, a. g. madde, s.: 1260.

VAKIF

Vakıf, bilindiği üzere, Arapça bir mastardır. Kelime olarak, durdurmak, alıkoymak gibi anlamlara gelmektedir³¹. İstilahen ise, kısaca, Allah rızası için hukukî bir akidle sâhip olunan menkûl veya gayr-ı menkûlün oldukça girift çeşitli gayelere matufen müebbeden tevkîf edilmesi demektir³².

Vakıflar, Endülüs'ten Endonezya'ya, Güney Afrika'dan Orta Asya'ya kadar uzanan bütün İslam coğrafyasında ilgili cemiyetlerin, sosyal, ekonomik ve hatta politik yapılarının şekillenmesinde mühim roller oynamıştır³³.

İslam anlayışına göre, devletin, fakirlere yardım etmek, işsizlere iş bulmak, savaş esirlerini kurtarmak gibi yükümlülükleri vardır. Ancak Osmanlı düzeninde devletin başlıca görevi iç ve dış güvenliği sağlamaktır³⁴.

Bu cümleden de olarak, Osmanlı Devleti'nde diyanet, eğitim-öğretim, sağlık, bayındırlık, -sosyal- güvenlik, dayanışma, yardımlaşma vs. gibi alanlara ilişkin yatırım ya da hizmetler, esasen vakıflar tarafından finanse edilmekteydi³⁵.

Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nde, özellikle sosyal dengenin sağlanmasında hayati bir fonksiyona sahip olan vakıflar çok büyük bir gelişme göstermişti. Öyle ki, batılı sosyal siyasetçiler 16. Yüzyıl Osmanlı cemiyetini "vakıf cenneti" olarak adlandırmışlardır³⁶.

İZNİK'TEKİ ZAVİYELER ya da ZAVİYE VAKIFLARI

Zaviye, kelime olarak, köşe bucak gibi anlamlara gelmektedir³⁷. Terim olarak; yerleşim merkezlerinde veya yollar-geçitler üzerinde kurulan, bir şeyhin yönetiminde, bir tarikata mensup dervişlerin yaşadıkları ve ilgililerin ya da görevlilerin gelip geçen yolculara bedava yiyecek, içecek maddeleri ve yatacak yer sağladıkları, bina yahut binalara verilen addır³⁸.

³¹ -Bkz.: Bahaeddin Yediyıldız, "Müesseseler Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumuna ve Vakıf Müessesesi", *Vakıflar Dergisi*, S.:XV (1982), s.: 25.

³² -Bkz.: Aynı yazar, a.g.m., s.:26. Ayrıca bkz.: Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988, s.:29-30. Vakıf, hukuken, İslam hukukunun muhtelif ekollerine ve hatta aynı ekole mensup hukukçular tarafından çok farklı tarzlarda tarif edilmiştir. Ebu Hanife'ye göre vakıf, bir kimsenin mâlik olduğu bir gayr-ı menkûlün gelirlerinin, ödünç verme şeklinde İslam cemaatinin dinî ve ictimai ihtiyaçlarının giderilmesine veya fakirlere tahsis edilmesi akdidir. Öyle ki, bu malın mülkiyeti vâkıfta kaldığından, o, yazı konusu akdi bozma ve malını istediği gibi kullanma hakkına sahiptir (B. Yediyıldız, a.g.m., aynı sahife). Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in tarifleri ve vakıf çeşitleri için (de) bkz.: Aynı yazar, a.g.m., aynı sahife.

³³ -Bkz.: Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf" Mad., *İ.A. (MEB.)*, C.:13, İstanbul 1988, s.:168.

³⁴ -Bkz.: İ. Erol Kozak, *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, İstanbul 1985, s.: 20.

³⁵ -Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Ekonomisinde Kalkınmanın Finansmanı", *İktisat ve Din* (Hazırlayan: Mustafa Özel), İstanbul 1994, s.:45. Ayrıca bkz.: İ. Erol Kozak, a.g.k., s.:20-35.

³⁶ -Bkz.: İ.E. Kozak, a.g.k., s.: 20. Öte taraftan, bilindiği kadarıyla, vakıf gelirlerinin, toplam kamu gelirleri içindeki payı, XVI. yüzyılın ilk yarısında %12 civarında iken, XVII. Yüzyılda, tahminen, %25'lere yükselmiştir (A. Tabakoğlu, a.g. yazı, aynı sahife).

³⁷ -Ş. Samî, *Kamus-ı Türkî*, C.:İ, Dersaadet 1317, s.: 680.

³⁸ -A. Yaşar Ocak, S. Farukî, "Zâviye Mad.", *İ.A. (M. E. B.)*, C.: 13, s.: 468. 17. yüzyıla mahsus olmakla birlikte, Evliya Çelebi'nin, -muhtemel abartı ya da yanlışları bir tarafa- "tekkeler" in genel özellikleri hakkında esasta bize yansıttıkları kayda değerdir: (İstanbul'daki imaretlerden

Ancak, bu tabir, -A. Yaşar Ocak ve S. Faruki'nin yazdıklarına göre- Osmanlı döneminde, muhtemelen XV. Yüzyılın sonlarından itibaren, sadece şehir, kasaba ve köylerdeki küçük tekkelerle, yol ve geçitler üzerinde bulunan misafirhaneler için kullanılmıştır³⁹. Açıkçası, biraz önce yazılan cümlenin -birinci yanı bir tarafa- ikinci yanına ilişkin olarak, Osmanlı idaresi görüngesinden şehirler dışında kurulan zaviyelerin başlıca işlevinin yolcu konuk etmek⁴⁰ olduğu yazılabilir⁴¹.

Anakronik hatalar bertaraf edilerek, (başlangıcından beri, topluca) bakıldığında zaviyelerin, geleneğin birlik ilkesine çarpıcı bir örnek olurcasına, talim-terbiyeden ve irşaddan iskana, tebliğ-ihtidan ticarete ve hatta istihbarata kadar oldukça geniş bir yelpazede, fevkalade girift pek çok işlevinin bulunduğu görülmektedir. Bu cümleden olarak, ilkin, önceki cümlenin ilk kısmında değinilen eğitim işlevine atfen, bunların, her şeyden önce dinî-tasavvufî karakterleri ile belirli bir öğretiyi talim, tatbik ve yayma gayesiyle belli tarikat gereklerine uygun bir hayat tarzını çevrelerindekiyle vaz ettikleri muhakkaktır⁴².

İkinci olarak, bunlardan, şeyhlerin manevî nüfuzlarından (da) yararlanılarak halkın birliğini sağlamakta, ve maksadın hasıl olduğu zaviyelerin etrafında kurulan köylerden de istidlal edileceği üzere, iskan meselesini çözmekte de istifade edilmekteydi⁴³. Üçüncü olarak, bu kurum müntesiplerinin,

söz ederken) "Bunlardan başka tekkelerde de mutfaklar vardır." (s.: 244). (Sütlüce kasabasındaki tekkeleri anlatırken) "Tekkelerin en eskisi Caferabad Tekkesidir. ... Bina şehrin yüksek bir yerine inşa edilmiş, çeşitli ağaçlarla süslü, birçok sofalar, avlular, mutbakkalar ile donatılmıştır. Süleyman Han bu tekkenin denize bakan bir köşesinde kalıp gezinirken, Hind padişahından ... bir yemek sofrası, yüz adet Hitay tabakları, kaseler ve birçok kıymetli hediye gelince hepsini birden bu tekkeye vakfetmiştir." (s.: 315). (Hanabad tekkesini anlatırken) "Hayır sahibi hayatta olduğundan, her ay başında gezinti sevenleri davet ederek ... ziyafetler çeker." (s.: 315). (Bursa tekkelerini anlatırken) "Hepsinden bakımlısı Hazret-i Mevlana Celaleddin-i Rumi Tekkesidir. Pınarbaşı yolu üzerinde yetmiş-seksen odalı, sema meydanı ile donatılmış, bağ ve bahçe ile bezenmiştir. Emir Sultan Tekkesi: Bir tepe üzerinde baştanbaşa kurşun kaplı bir tekkedir." (s.: 402). (Bir başka tekkeyi anlatırken) "Bu tekkede on gece kendimizden geçerek rahat bir uykuya daldık. ... Bu büyük tekke de bütün Bektaşî fakirleri ile sekiz ay iyileşinceye kadar can sohbetleri ettik. Bazen müezzinlik, bazen imamlık ederek vücudumuzu düzelttik." (s.: 489). Evliya Çelebi, *Seyahatname* (Tam metin), C.: I-II (Sadeleştiren: Tefvik Temelkuran v.d.), İstanbul (Tarihsiz), Üçdal Neşriyat.

³⁹ -A. Yaşar Ocak, S. Faruki, a.g. ansiklopedi, aynı cilt ve sahife(468). Öte yandan, kavram karışıklığı ve kurum belirsizliğine örnek olmak üzere, kuzey Afrika ülkelerinde "mektep mahiyetindeki bina topluluğu, bir çeşit manastır veya kolej niteliğindeki külliyeler"e zaviye denilmesi hakkında bakınız: A. g. yazarlar, a. g. ansiklopedi, aynı cilt ve sahife (468).

⁴⁰ -Şüphesiz ki, bu cümlede şehir-kasabalarda kurulan zaviyelerde, şehirler dışındakilerle, aynı ya da benzer hizmetlerin verildiği ifade edilmemektedir.

⁴¹ -Nitekim, zaviyelere tanınan vergi muafiyetleri, tahrir defterlerinde ve benzeri resmî kayıtlarda, doğrudan, dinî sebeplere değil, gelip gidenlere verilen hizmetlere bağlanmıştır. Bkz.: A. g. yazarlar, a. g. ansiklopedi, aynı cilt, s.:472.

⁴² -A. Y. Ocak, "Zaviyeler", *VD.*, XII(1978), s.: 267.

⁴³ -Bkz.: A. Y. Ocak, S. Faruki, a.g. ansiklopedi, aynı cilt, s.: 471. Ayrıca bkz.: A. Y. Ocak, a.g.m., s.: 261. Zaviyeler ve toprakları, subaşı ve timar eri gibi mahalli askerî-idari görevlilerin denetiminden masun tutulmuştu. Ayrıca, onlar, bir takım vergi muafiyetlerinden de yararlanmaktaydılar. Açıkçası, zaviyeler, avarız-ı divaniyye ve rüsum-ı örfiyye adları altında toplanan vergilerden genellikle uzak tutulmuşlardı. Hasılı, bunlar idarî ve malî bağımsızlığa sahip bir idare ünitesi konumundaydılar. Bu ayrıcalıklı durumları nedeniyle zaviyeler çok defa yeni unsurların gelip katılmaları ile kalabalıklaşmış ve yeni köylerin nüvesi haline gelmişlerdi.

birinci madde ile ilgili olmak üzere, tebliğ ve bittabi İslamlaştırma faaliyetlerinde buldukları da aşikardır⁴⁴. Bu bağlamda gayr-ı müslimlerin yoğun olduğu mahallelerde kurulmuş olan zaviyeler hayli dikkat çekicidir⁴⁵.

Öte taraftan, maruf fonksiyonel giriftliğe delaleten bilhassa çarpıcı bir işlev olmak üzere, daha önce Osmanlılara ilişkin bir bahiste belirtilen (yolcu konuk etmek) hizmet türünün, özellikle ulaşım dizgesinin önemli bir parçasını oluşturması bakımından, (kültürel alışverişler ile birlikte) ticarî faaliyetlere işaret ettiği de malumdur. Yine, zaviyelerin burada yazılanlardan başka ve fakat bunlarla bağlantılı, veya başka bir ifadeyle, dolaylı denilebilecek, işlevlerinin olduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim, -kitabî kaynaklara güvenilecek olursa- Osman Gazi zamanında fetihler sırasında zaviyelerin bir karargah ve rehberlik merkezi olarak hizmet verdikleri müdelleldir⁴⁶.

Yazılanlardan da anlaşılacağı üzere, diğer Türkmen grupları gibi, zaviye terbiyesine veya kültürüne yabancı olmayan, Osmanlılar da, -yazı konusu İznik örneğinde de olduğu gibi- zengin gelir kaynakları olan zaviyeler açmışlar ya da açtırmışlardır⁴⁷. Fakat, XV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet otoritesinin istikrar kazanarak merkezileşmesiyle ilk dönemlerde zaviyelere tanınan imtiyazlar yavaş yavaş sınırlandırılmaya başlanılmıştır⁴⁸.

Bkz.: Yaşar Yücel, Osmanlı İmparatorluğu'nda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler, *Belleten*, 38 (152), Ekim-1974, s.: 674.

⁴⁴ -Bkz.: A. Y. Ocak, Ş. Faruki, *a.g. ansiklopedi*, aynı cilt, s.: 474-475.

⁴⁵ -Bu konuda bkz.: Ömer Demirel, *II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim Tüketim İlişkileri*, Ankara 1989, s.: 23.

⁴⁶ -Bu düzlemde, "Osman Gazi, Köse Mihal'un bu evceh tedbirin istisvab idüb guzzatı cem idüb gelüb Biş-Taş zaviyesine konub şeyhinden Sakarya suyunun geçidin sordular seyh eyitti." (M. Neşri, *Kitab-ı Cihan-nüma/Neşri Tarihi*, C.: I -Yayınlayanlar: Faik Reşit Unat, Mehmed Altay Köymen-, Ankara 1987, s.: 91. Bu konuda ayrıca bkz.: Aşıkpaşazade, *Aşıkpaşa-oğlu Tarihi*, (Hazırlayan: A. Nihal Atsız), Ankara 1985, s.: 23) pasajındaki diyalog kayda değerdir. Zaviye ve tekkelere dair -askerlikle ilgili- bir atf için bkz.: Maurice M. Cerasi, *Osmanlı Kenti, Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*, (Çeviren: Aslı Ataöv), İstanbul 2001 (2. Baskı), s.: 75.

⁴⁷ -Bkz.: A. Y. Ocak, Ş. Faruki, *a.g. ansiklopedi*, aynı cilt, s.:471-472. Bu cümleden olarak, Osman Bey, Orhan Bey ve I. Murad'ın pek çok yerde tarikat mensupları için zaviye yaptırdıkları bilinmektedir (Aynı yazarlar, *a.g. ansiklopedi*, aynı cilt, s.: 471). Bu bağlamda, -kritiğe açık olduğu vurgulanmak kaydıyla- Orhan Gazi döneminde Geyikli Baba tekkesinin teşekkülü hakkında bkz.: Aşıkpaşazade, *a.g.k.*, s.:50-51. Bu konuda ayrıca bkz.: M. Neşri, *a.g.k.*, aynı cilt, s.:167-171.

⁴⁸ -A. Y. Ocak, Ş. Faruki, *a.g.ansiklopedi*, aynı cilt, s.:471. Zaten, inşa tarihleri belli olan ve günümüze kadar ayakta kalabilen Osmanlı zamanına âit zâviyelerin, malum devletin kuruluş döneminden K. S. Süleyman'ın ilk saltanat yıllarına kadar uzanan üç asırlık bir süreç içinde yapıldığı bilinmektedir. (Adı geçen yazarlar, aynı ansiklopedi, cilt ve sahife). II. Mehmed'in bürokrat danışmanları, miri arazinin devletin kontrolünden çıkıp, emekli ulema, dervişler ya da başka yerde ikamet eden toprak sahipleri gibi bazı faal olmayan kesimlerin kişisel çıkarlarına hizmet eder hale geldiği görüşündeydiler. Özellikle ilk sultanların derviş zaviyelerine bağlı olduğu küçük toprak parçaları, temlikin iptali cereyanına hedef oldu. (Halil İnalıc, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C.: 1, 1300-1600, Türkçe'ye Çeviren: Halil Berktaş, İstanbul 2000, s.: 170). Daha önce de yazıldığı üzere, Osmanlı devletinin başlangıcından itibaren, sultanlar daha çok seçkin zümre mensuplarının dini vakıf kurabilmeleri için toprak temlik ediyor ve bu amaç temliknamelerde açıkça zikrediliyordu. En gözte temlik türlerinden biri de fethedilen diyarlarda Türk kırsal yerleşimlerinin ortaya çıkmasında hayati bir rol oynayan derviş zaviyelerinin kurucularına yapılan bağışlardı. Gerçi I. Süleyman zamanında Osmanlı aleyhtarı propaganda merkezleri haline geldikleri gerekçesiyle heterodoks Kızılbaş Türkmen zaviyelerinin birçoğu kapatılmış, vakıf toprakları müsadere edilmişti. Ancak gene I.

Nitekim, bu anlayışın izleri ya da yansımaları, yazı konusu süreç ve yerde yani 16. Yüzyılda İznik'te de görülebilmektedir. A⁴⁹'da (İlk iki defterde) toplam on dört B⁵⁰'de ise on zaviye kaydı bulunmaktadır⁵¹. Açıkçası, bu rakkamların kesin olduğu varsayıldığında, zamanla eski zaviyelerin sayısı azalmış ve hiç yeni zaviye kurulmamıştır. Tabiatıyla bu seyir, daha önce yazılan, XV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren zaviyelere tanınan imtiyazların sınırlandırılması uygulamasına bir açıdan delâlet etmektedir.

***

Bunlarla birlikte, “zaviye grubu”, (İznik'teki) vakıf-mülk gelirleri toplamı içerisinde hem A hem de B'de üçüncü sıradadır (%15.19 ve %14.35). (Bkz.: Tablo: D). Bu sıra, İznik'te vakıf-mülk gelirlerinin -bütün kısıtlamalara rağmen- mühim bir kısmının, -en azından 16. yüzyıl dikkate alınarak yazıldığında-, en genel anlamda; daha önce de yazıldığı üzere, geleneğin birlik ilkesine çarpıcı bir örnek olurcasına; talim-terbiyeden ya da irşaddan ticarete, tebliğ-ihtidan toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanmasına kadar geniş bir yelpazede, din-inanç merkezli fevkalade girift bir faaliyet örgüsüne veya alanına tahsis olduğunu ihbar etmektedir.

***

Zaviyeler; gelir miktarı A'da (MM.22/TT.438'de) bin akçanın üzerinde olma kriteri göz önünde bulundurularak, çoktan aza doğru sıralanacak olursa:

1-Lala Şahin Oğlu Mehmed Bey Zavivesi (G.:A:13.510,B:16.929)

Muhtemelen muhtedî olan Lala Şahin, bildiği üzere, I. Sultan Murad'ın lalasıdır⁵². Yazı konusu zaviyenin, İznik'e tâbi Yenice karyesinde olduğu istidlal olunmaktadır⁵³. Hem A'da hem de B'de gelir kaynağı bir karyedir (Yenice karyesi, nehr-i çeltük ile birlikte)⁵⁴. B'deki (KK.579'daki) kayıttan bu

Süleyman'ın saltanatının daha sonraki dönemlerinde, bu zaviyeler ile vakıflarının kaldırılması sonucu Doğu Anadolu'da Erzurum'a giden anayol boyunca şenliğin, seyahat kolaylığı ve güvenliğinin de kalmadığı itiraf edilip, bunlardan bir kısmı tekrar açılmıştı. (Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s.: 166).

⁴⁹-MM.22,TT.438. (16. Yüzyılın ilk yarısı)

⁵⁰-Esasen KK.579 (ve TT.733). (16. Yüzyılın ikinci yarısı)

⁵¹-Evliya Çelebi'ye göre de -tabiatıyla 17. yüzyıla atfen- İznik'te yedi aded tekke vardır. Kutupların kutbu “Kutbü'l-aktâb” Eşrefoğlu Tekkesi en meşhuru olup, fakirlerin dolup taşıdığı bir yerdir. Evliya Çelebi; *Seyahatname*, C.: I-II, s.: 758.

⁵²-Nitekim, bundan dolayı, yani, şehzadeliğinde I. Sultan Murad'a lalalık yaptığandan, böyle (lala olarak) tavsif olunmuştur. Beylerbeyliği görevinde bulunmuştur. Edirne, Filibe ve Zağra'yı fethetmiştir. 1387'den önce vefât etmiş olması kuvvetle muhtemeldir (Bkz.: İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.:I , s.:572-573). Öte taraftan İ.H. Uzunçarşılı, adı geçen zatın (Lala Şahin'in) ölüm tarihini saptamaya çalışırken, ilgisine binaen, Lala Şahin ile Şahin Lala'nın ayrı iki kişi olabileceği ihtimaline değinmektedir (İ.H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, aynı cilt, s.: 573). Ancak, tahrir defterlerinde her iki adla da aynı kişinin anıldığı aşikârdır. (TT.438, s.:805. KK.579, v.: 60/b).

⁵³-KK.579, v.: 60/b.

⁵⁴-TT.438, s.: 805. KK.579, v.: 60/b.

karyenin başlangıçta Sultan Murad tarafından Şahin Lala oğlu Mehmed Bey'e mülk olarak verildiği anlaşılmaktadır⁵⁵.

2- Nilüfer Hatun Zaviyesi (G.: A:13.032, B: 9.605)

Bu hatun, tahmin edileceği üzere, Gazi Murad Hân'ın annesidir⁵⁶. Malum zaviyesi⁵⁷ İznik nefindedir⁵⁸. Gelir kaynağı, hem A hem de B'de bir karye (Hatun Köy karyesi) ve ,A'ya göre B'de farklılık arz eden, daha önce de vurgulanan hârice ilişkin bazı kalemlerdir⁵⁹.

3- Halil Paşa Zaviyesi (G.: A:12.696, B:17.374)

Adı geçen zat Çandarlı Halil Paşa'dır. Maruf zaviyesi İznik'tedir. Gelir kaynağı, yine hem A ve hem de B'de, bir karyedir (Ak Köy karyesi)⁶⁰. Bu karye Halil Paşa tarafından Gündüzbek kızından satın alınmıştır⁶¹.

4-Hacı Camaza/Cakra/Cak⁶² Zaviyesi (G.:A:4.705+300, B:6.483)

İlkin mezbur şahsa matufen "Hoca-yı seray-ı Orhan Bey" kaydı derc olunmalıdır. Gelir kaynağı, A ve B'de (her üç defterde de) bir karye (Üreğir karyesi, A:4.282(b.), B:5.570) ve ,TT.438'deki tasvir farklılığı dikkate alınmak kayıtlı ve şartıyla, tarlalar, bağ, bağçe vs.'dir (A:723, B:913)⁶³. Adı geçen karye, Orhan Bey tarafından vakf edilmiştir⁶⁴.

⁵⁵ -V.: 60/b.

⁵⁶ -MM.22, s.: 162.

⁵⁷ -"Nilüfer İmaret(!), 1388'de Murad I tarafından annesi Nilüfer adına yaptırılmış olup, Yeşil Camii ile birlikte İznik'in en mühim binalarındandır. Gerek yapılış gerek tezyinatı bakımından daha sade olduğu halde bir abide tesiri bırakmakta ve ayrıca ters T plan gemasının en eski bir örneğini teşkil etmektedir." (R. Anhegger, a.g. madde, s.: 1263). Öte taraftan, biraz önce de ima edildiği üzere, yayınlarda, "Nilüfer Hatun İmaret" veya "Nilüfer Hatun Zaviyesi" olarak tanıtılan yapının işlevi tartışmalıdır. S. Eyice ve G. Goodwin, zaviye, E.H. Ayverdi ise aşevi olabileceğini ileri sürmektedirler (Bkz.: V.G.M., *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, C. IV, -Hazırlayanlar: S. Yıldız Ötügen vd., Ankara 1986, s.: 240). Bu meyanda, *Mühimme Defteri (MD.)* 41, s.: 341, no.: 727 (13/Za/987)'deki "Nilüfer Hatun İmaret" tavsifi vurgulanmaya değerdir. Bu bağlamda, imaret ve zaviyelerin işlevsel giriftliği bir yana şimdilik esasen ifade etmek gerekirse: Öncelikle, "imaret" tabirinin tarifinin tartışmalı olduğu belirtilmelidir. Açıkçası, "imaret" in; herhangi bir zaman kesitinde, sadece kelime manası mı, yalnız terim anlamı mı, yoksa her iki içeriği birden mi geçerli, başka bir deyişle, bu kavram, külli ve umumi bakımdan, şu ya da bu eser için ve yahud cüzi ve hususî açıdan, aşevi için mi kullanılmıştır. Bu çerçevede, mesele, galiba; "kelime-terim anlamı" ayrımı noktasında düğümleniyor, klasik bir ifadeyle, bu ikisinin anlamının karıştırılmasından kaynaklanıyor. Bu safhada, "cami" yerine "mescid" in tercihinde olduğu gibi, özellikle kitabelerde "imaret" in kelime manası itibarıyla kullanıldığı düşünülebilir. Öte yandan, "imaret" in tahrir defterlerinde fonksiyonel terim anlamı ile kullanıldığı ve bu doğrultuda, onun; diğer bazı kurumlarla işlevsel keşişim noktaları bulunmakla birlikte, doğrudan (ya da esasen) aşevine delalet ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim, TT.438'deki, İznik'e mahsusen, 4 cami, 5 imaret, 13 mescit, 12 zaviye, 2 medrese, 1 muallimhane, 2 hammam kaydı buna işaret etmektedir (s.: 798).

⁵⁸ -MM.22, s.: 162. TT.438, s.: 803. KK.579, v.: 80/b.

⁵⁹ -MM.22, s.: 162. TT.438, s.: 803. KK.579, v.: 80/b-81/a.

⁶⁰ -MM.22'de "an-karye", s.: 149.

⁶¹ -MM.22, s.: 149. KK.579, v.: 72/b-73/a.

⁶² -MM.22, s.: 140. TT.438, s.: 801. KK.579, v.: 76/a. "Hacı Camaza" adı hakkında bkz.: R. Anhegger, a.g. madde, s.: 1263.

⁶³ -MM.22, s.: 140-142. TT.438, s.: 801. KK.579, v.: 76/a,b; 86/b.

⁶⁴ -MM.22, s.: 140. KK.579, v.: 76/a,b.

5-Kara Oğlan Zavivesi (G.:A(TT.438): 1.153, B:9.760+fs.3.312⁶⁵)

İznik nefindedir. Gelir kaynağı, A(TT.438)'de bir mezraadır⁶⁶. B'de yine bir mezraa ve ayrıca bağçe (son iki kaleme ait olması gereken 9.660+100), o zaman (halen) harap olan hammam ile daha önce de yazılan nakde ilişkin akçadır (fi-sene: 3.312)⁶⁷.

6-İlvas Paşa Zavivesi (G.:A:1.050+5.000ak.(varolan),B:953+1.000**ak.(zavi)**

Adı geçen zat, Çandarlı Halil Hayreddin Paşa'nın oğludur⁶⁸. (İ. H. Uzunçarşılı'ya göre) Mezbur zavivesi İznik'tedir. Gelir kaynakları, yazılacak iki defterdeki ufak tefek imlâ farklılıklarıyla, A(MM.22/TT.438)'de hammam (fi-sene: 720), bağçe (200), bir kıta zemin (hasıl: 80), bir değirmen yeri (50), bir değirmen (harab), hükümle satılmış on yedi baş su sığırı (hasılsız), ve kayıtlı on bin olmakla birlikte, mevcut beş bin akçadır⁶⁹.

Geliri, B (KK.579)'da, belki, birazdan vurgulanacak olan harabiyetinden de anlaşılacağı gibi azalmıştır. Bu getiri kalemleri, İznik nefsinde bir hammam (f.s.: 720), harap olan zaviveye mahsus, zemin (mukataa: f.s.: 233), bir bağçe ve bir kıta bostanlık (hasılsız) ve o zamanlar zâyi olan bin akçadır⁷⁰.

***

Diğerleri, yani geliri bin akçanın altında olanlar, ise, yine çoktan aza doğru sırayla, şunlardır:

Bunlar; (7) Hacı Tuğrul (G.: A(TT.438): 669, B: -)⁷¹, (8) Yakut/b⁷² Paşa (Yeri: İznik, G.: A:560, B: 611+4.000akça)⁷³, (9) Ahi Çoban (Yeri: İznik, G.:

⁶⁵ -Bu getiri olmalı.

⁶⁶ -TT. 438, s.: 802.

⁶⁷ -KK.579, v.:89/a.

⁶⁸ -Biraderleri Ali ve İbrahim paşalardan farklı olarak ilmî değil, dar anlamda, askerî hizmetlerde bulunmuştur. Bu cümleden de olarak sancakbeyliği ve beylerbeyliği görevlerini deruhte etmiştir. Yıldırım Bayezid döneminde vefat etmiştir (İ.H. Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara 1988 (3), s.: 29).

⁶⁹ -MM. 22, s.: 170. TT.438, s.: 804.

⁷⁰ -KK. 579, v.: 91/a. TT.733, s.: 567.

⁷¹ -TT. 438, s.: 805.

⁷² -MM.22, s.: 163. TT.438, s.: 802. KK.579'da (açık olarak) Yakut Paşa, v.: 87/a. Bu arada "Yakub Paşa veya Yakub Çelebi olarak adlandırılan kişi, E.H. Ayverdi'ye göre yapının banisidir. Sultan I. Murad'ın oğlu olan Yakub Çelebi (doğ.: M.1359), 1385 yılında Karesi valisidir. Babası ile Karamanoğullarına karşı savaşmış, ayrıca I. Kosova muharebesine katılmıştır. M.1389 yılında babası Kosova'da şehid düşünce, kardeşi I. Bayezid tarafından saltanat iddiasına kalkmasın diye otuz yaşında iken boğularak öldürülmüştür." alıntısındaki ad ve bilgiler vurgulanmaya değerdir (V.G.M., a.g.e., s.: 253). Ayrıca, Çelebi Mehmed'in ilk lalası olan Yakut (Yakub) Paşa hakkında bkz.: Kenan Ziya Taş, *Osmanlılar'da Lalalık Müessesesi*, Isparta (1999), s.: 105. "Yakut Paşa İmaretî" ve "Yakub Çelebi İmaretî ve Türbesi" kayıt (ya da imlaları) için bkz.: R. Anhegger, a.g. madde, s.: 1262. "Yakut Paşa" hakkında ayrıca bkz.: İrene Beldiceanu-Steinherr, "Bitinya'da Gayrimüslim Nüfus (14. Yüzyılın İkinci Yarısı-15. Yüzyılın İlk Yarısı)", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, (Editör: Elizabeth A. Zachariadou), İstanbul 2000 (2. Baskı), s.: 13.

⁷³ -MM.22, s.: 163. TT.438, s.: 802. KK.579, v.: 88/b.

A: 528, B:20+200)⁷⁴, (10) Çarıkcı (Yeri: İznik, G.: A: 300, B: -)⁷⁵, (11) Mehmed Çelebi (Yeri: İznik, G.: A: 200, B: -)⁷⁶, (12) Ahi Erdice(i)k (Yeri: Soluz karyesi, G.: A:150+20!, B:150)⁷⁷, (13) Ahi Savcı (G.: A: 75, B: -)⁷⁸ zaviyeleridir.

Bunların mevkufatı, dipnotlarının üstteki paragrafta ilgili noktalarda münderiç olduğu hatırlatılarak yazılacak olursa: Yedincinininki (Hacı Tuğrul) bir mezraadır. Sekizincinininki (Yakut/b Paşa) A'da İznik nefsinde iki pare bağ yeri (fs.: 160), bağ yerleri (harap), imaret yanında bir bağ (fs.: 120), yine İznik nefsinde, bağçe ile, evleri yeri (fs.: 80), iki pare çiftlik yeri (fs.: 200) ve bir pare yer, B'de ise, bazı yazım, rakkam ve tarz değişiklikleri ile hemen aynı kalem ve ilaveten dört bin nakittir.

Hem A'da hem de B'de "Tabi-i İznik Süleyman Paşa tabe serahu vakf etmiş" kaydıyla takdim olunan dokuzuncunununki (Ahi Çoban), A'da İznik nefsinde bağlar (fs.: 500) ile İznik kurbunda bir pare yerdir (fs.: 20). Bu meyanda bir "ceviz (8)" kaleminin bulunduğu da belirtilmelidir. B'de ise, yine bağlar (!fs.: 200) ve bir pare yerdir (fs.: 20). Tevliyeti evlada meşrut olan onuncunununki (Çarıkcı), sadece A'da olmak üzere, dört kıta zemindir (hasıl: 300).

Onbirincinininki (Mehmed Çelebi), yine yalnız A'da olmak üzere, zemin ve bağdır (Hasıl: 200). Onikincinininki (Ahi Erdice(i)k) hem A'da hem B'de, ihtisaren, "Bir çiftlik yeri var, Orhan Bey'den mezkur köyde olan zaviyesine, ...ayende ve revendeye hizmet edermiş..." tarz ve açıklamasıyla mukayyedir. Onüçüncününunki (Ahi Savcı) -A'da- bir bağçe (40), iki eşcar- ı ceviz (30), ve bağdır (5) .

Bu meyanda son olarak, (14) Karaca Ahmet Zaviyesi (G.: A: hasılsız, B: hasılsız)⁷⁹ de zikredilmelidir. Ayrıca, "Savcı Subaşı Mescid ve Zaviyesi" imlası ile kayıtlı zaviye de burada vurgulanmalıdır.

***

Görüldüğü ya da görüleceği üzere, zaviyelerin, A'da onunun İznik nefsi ve çevresinde olduğu sarihtir. Diğer dördünün de, bilhassa adlarından çıkarıldığı kadarıyla, İznik dahilinde olması kuvvetle muhtemeldir. Öte taraftan, bu ifadenin, esasen, B için de bağlayıcı olduğu bellidir.

Başka bir deyişle, bunların çoğu, şehri yoğunlaşmaya delalet etmek üzere, İznik nefsinde. Bu çerçevede, özellikle zaviyelerin, -ulaşım ve haberleşme ile olan ilgileri ve tabiatıyla- ticarî işlevleri dikkate alındığında, "Şark yolu

⁷⁴ -MM.22, s.: 166. TT.438, s.: 804. KK.579, v.: 89/a.

⁷⁵ -TT.438, s.: 803.

⁷⁶ -TT.438, s.: 804.

⁷⁷ -MM.22, s.: 156. TT.438, s.: 801. KK.579, v.: 91/b. TT. 733, s.: 568.

⁷⁸ -TT.438, s.: 805.

⁷⁹ -TT.438, s.: 805. KK.579, v.: 85/a. TT.733, s.: 555.

üzerinde (artık) bir konak yeri olan⁸⁰ alıntısındaki ihbarın da yönlendirmesiyle, İznik'in Osmanlı yol ağı üzerindeki yeri düşünölmeye değerdir⁸¹.

“Geliri 1.000 akçanın üzerinde olanlar tasnifinde”, zaviye yapımında (vakıflarında) -doğrudan ya da dolaylı olarak, başka bir ifadeyle temlik ve tevkif açısından (açıkçası, her ne kadar ilk bakışta Lala Şahin oğlu Mehmed Bey ön plana çıksa da, biraz sonra da vurgulanacak olan, yazı konusu Lala Şahin oğlu Mehmed Bey Zaviyesi'nin gelir kaynağı olan İznik'e tabi Yenice karyesinin Sultan Murad tarafından adı geçen şahsa mülk olarak verilmesi örneğinde izlendiği gibi)- Osmanlı soyunun başta olduğu, Çandarlı ailesinin de onları takip ettiği anlaşılmaktadır. “Geliri 1.000 akçanın altında olanlar tasnifinde” ise, göröldüğü üzere, mevcut sekiz zaviyeden üçü “ahi”, biri “hacı” bir diğeri “paşa” sıfatlarıyla tavsif olunan şahıs adlarıyla biri de “çarıkçı” meslek adıyla anılmıştır. Diğeri ikisi ise, bilindiği gibi, Mehmed Çelebi ve Karaca Ahmed adlarını taşımaktadır. Bu cümleden olarak bu kümede “ahi” adının yaygınlığı ya da ahilerin nüfuzu dikkat çekicidir.

Öte taraftan, mevcut gelir kaynağı karye olan ya da mevcut gelir kaynakları arasında karye bulunan, başka bir deyişle, bu bakımdan zengin olduğu kabul edilen zaviyeler göz önünde bulundurulduğunda, ilgisine binaen değişik yerlerde de belirtildiği üzere, genelde, kuruluş dönemi, özelde ise bu dönemin başlangıç kesiti tebarüz etmektedir. Kuruluş döneminin başlangıç kesiti açısından, ilgili başlıklar altında daha önce yazılanlar, Osmanlı-zaviye ilişkisi ve bu düzlemde Osmanlı-İslam ilişkisi de dikkate alınarak, vurgulanacak olursa: -Adı geçecek şahsın “Hoca-yı seray-ı Orhan Bey” açıklamasıyla kayıtlı olduğu yeniden hatırlatılmak üzere- Hacı Camaza/Çakra/Cak Zaviyesi'nin (G.:A:4.705+300, B:6.483) gelir kaynağı olan Üreğir karyesi, (A:4.282(b)),

⁸⁰ -R. Anhegger, a.g. madde, s.: 1260. İznik'in söz konusu konumu açısından, -doğrudan 16. yüzyıla mahsusen- ilgisine binaen yazılacak olursa: İznik kadısına gönderilen 2/R/980 tarihli bir hükümdede “ulakdan ahalinin son derecede müşteki olduğunun, İznik'te olan imaretlerin zevaidinin kimseye verilmeyerek bu para ile birkaç at alınıp beslenmesinin ve atlara bakacak adama at başına birer akça ulufe bağlanmasının istenildiği” belirtilerek bu hususun tafsilatlı olarak bildirilmesi emredilmektedir. (MD.: 19, s.: 293, no.: 593). Ayrıca, “menzil beygirlerinin kifayet etmemesinin bildirilmesi” hakkında İznik kadısına gönderilen 29/M/988 tarihli hüküm için bkz.: MD.: 39, s.: 264, no.: 513. Öte taraftan; 1643'ten 1691 yılına kadarki sürede 3 beygiri olduğu ve 180 kişinin menzilci olarak görevlendirildiği tesbit edilen İznik menziline, bu yıllar arasında yıllık 352 kuruş (42.246 akça) gideri olmuştur. 1647 yılında menzilde yapılan yeni düzenlemeyle, masrafı İznik güherçile bedelinden karşılanmaya başlanmıştır. Menzil 1723'te Hacı İbrahim, 1724-25 yıllarında Seyyid el-Hac Mehmed ve 1726-27'de de Hüseyin ve Mehmed uhdelere verilmiş, İznik şehri halkı da avarızları karşılığı menzilci tayin olunmuşlardır. Bu tarihlere menzilde 15 adet beygir mevcuttu; toplam 2212,5 kuruş da masrafı vardı. Bunun 1125 kuruşu Hazine-i Amire'den karşılanmakta idi. İznik menzili Dil menziline 12, Gebze'ye 16 ve İstanbul'a da 25 saat uzaklıktaydı. Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara 2002, s.: 54.

⁸¹ -İznik, -ana yollardan- Anadolu sağ kolu (hac yolu) üzerinde bulunmaktaydı. Y. Halaçoğlu, a. g. k., s.: 4. Öte taraftan, C. Texier'e göre de; İznik, Yenişehir kapısından çıkılıp gölün kuzey kıyısı izlenince, bütün Asya'yı dolaşan ve Marmara denizi kıyılarından Suriye sınırına giden eski yol üzerinde bulunur. Bu yol Sapanca Büyük Köprüsü aracılığıyla Sakarya'yı atlıyor ve Pessinunte'ye geçerek oradan Pisidy'a'ya gitmek için Kapadokya'yı dolaşarak güneye dönüyordu. Şimdi yine Bağdat ve Suriye'den gelen kervanların en çok geçtikleri yol budur. C. Texier, a.g.k., aynı cilt, s.: 183.

B:5.570) Orhan Bey tarafından vakf edilmiştir. Öte taraftan I. Sultan Murad'ın lalası olan Lala Şahin Oğlu Mehmed Bey Zaviyesi'nin (G.:A:13.510,B:16.929) gelir kaynağı olan İznik'e tâbi Yenice karyesi, başlangıçta Sultan Murad tarafından Şahin Lala oğlu Mehmed Bey'e mülk olarak verilmiştir. Yine, gelir kaynağı, Hatun Köy karyesi olan, Nilüfer Hatun Zaviyesi (G.: A:13.032, B: 9.605) söz konusu edildiğinde, adı geçen Nilüfer Hatunun Gazi Murad Hân'ın annesi olduğu da malumdur.

GELİR TÜRLERİ, MİKTARLARI ile BUNLARIN SEYİR ve DÖNÜŞÜMLERİ

Daha önce yazılanlardan da anlaşılacağı üzere, "zaviye grubu"nun gelir kaynakları, zaviyelerin yapılanma ve işlevleri sonucu olsa gerek, hem A'da (S.: 3+1, H: 36.440) hem de B'de (S.: 4, H: 44.940) -şüphesiz ki, söz konusu birimlere mahsus ayrı, ayrı gelir kalemleri dikkate alınmaksızın sadece gelir toplamları açısından bakıldığında- esasen karyelerdir. Bunlardan ilkinde (A'da), daha sonra; bazen bazı kalemlerin iç içe girmişliği dikkate alınmak koşuluyla, gelir miktarlarına göre, sırayla, başlıca mezraa (1982), bağ-bağçe (1125), zemin (600), çiftlik (370), ev ve değirmen yerleri (93+50), yer almaktadır.

Ayrıca, özellikle İznik'e gelir aktarımına örnek olması bakımından belirtilmeye layık veya büyük bir merkezden daha küçük bir birime gelir transferi açısından mühim olan, harice (Bursa'ya) ait olduğu saptanan, Nilüfer Hatun Zaviyesi'ne mahsus, çeşitli kalemlerden oluşan, yaklaşık, 5.693 akçalık bir kaynak da bulunmaktadır. Yine, on bin akça olarak kayıt olunan ama beş bin akçası bulunan nakit para ile, mevkuf, on yedi baş su sığırı da (hasılsız) vurgulanmalıdır.

İkincisinde (B'de) ise, daha önce yazılan ihtirazi kayıt, yani kalemlerin iç içe geçmişliği çerçevesinde, önceki gibi sırayla, mezraaa (9.920), tarla, bağ-bağçe vb. (630+266), hammam (720), çiftlik (450), zemin (408) vs.dir. Ayrıca, yine harice ait saptanabildiği kadarıyla, 3.732 akça (lık gelir) ve zayi olan 1.000 akça ile mevcut 4.000 akça ve nakde ilişkin yıllık 3.312 akça zikredilmelidir.

Verilen dökümden de anlaşılacağı üzere, zaviyelerin, birbirlerini tamamladıkları izlenimi edinilen, tarımsal ürünlerden, kira gelirine ve hatta su sığırına kadar çok çeşitli mevkufatı vardır. Bunların çoğunluğunu, daha önce de belirtildiği gibi, başta karyeler olmak üzere, tarımsal ürün elde edilen türler oluşturmaktadır.

Zaten genel olarak bakıldığında, özellikle köylerdeki zaviyelerin büyük bir kısmı bir çiftlik manzarası göstermekteydi. Zaviye etrafındaki arazide bizzat dervişler tarafından tahıl, sebze ve meyve yetiştiriliyor, hatta civardaki meralarda davar ve sığır besleniyordu. Bir çok zaviyenin kendine mahsus

değirmeni bile vardı. Böylece günlük masraflarını ve yiyeceklerini kendi kendilerine sağlayabilmekteydiler⁸².

İzleneceği üzere, gelir türlerinde yazı konusu süreç içerisinde mühim değişiklikler olmamıştır. Özellikle en zengin gelir kaynağı olan karye kalemindeki süreklilik mimlenmeye değerdir. Bu ise, zaviyelere mahsus karyelerde el değiştirme ve tabiatıyla parçalanma eğiliminin yokluğuna ya da nedretine delalet etmektedir.

Öte taraftan, zamanla, zayi olma ihtimalinin yüksek olduğu anlaşılan, mevcut nakit akça miktarının arttığı görülmektedir. Bu seyir hem nakit akça ihtiyacının artmasına, hem para ekonomisinin gelişmesine ve hem de para vakfı konusundaki kanaat değişikliğine⁸³ yorulabilir.

***

Genel olarak bakıldığında: “Zaviye grubu”na mahsus tarımsal ürünlerin çoğunun, daha önce yazılan işlevleri gereği, kurum içerisinde yani zaviyelerde tüketilmiş olduğu varsayılabilir. Zira, kurucu ailelerin, yönetimle iştigal eden üyelerinin ve hatta çoğu kez ahfadının zaviyelerde yaşadığı ve tabiatıyla geçimlerinin bu kurum çatısı altında sağlandığı bilinmektedir. Ayrıca, zaviyelerde çalışanlara aynı ödemeler yapıldığı da aşıkardır. Bu bağlamda aynı olarak yapılan hayır işleri ve tabiatıyla merasim ve misafir giderleri ve zekat ödemeleri de hatırlatılmalıdır⁸⁴.

⁸² -Böyle imkanı olmayan bir kısım zaviyeler ise ihtiyaçlarını satın alarak gideriyordu. Osmanlı dönemine ait, mesela XV. ve XVI. yüzyıldan itibaren bu zaviyelerin günlük, haftalık, aylık ve yıllık gelir ve giderlerini ihtiva eden belgeler bulunmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak, *Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)*, *Vakıflar Dergisi*, S.: XII'den ayrı Basım, Ankara 1978, s.: 264. Yine A. Y. Ocak'ın yazdığına göre: Her tarihin kendine ait zaviyesi vardı. Buralarda ortaklaşa bir yaşantı sürdüren dervişlerin günlük hayatı, bağlı oldukları tarihin gereklerine göre az çok farklı idiye de genel çizgileriyle hemen, hemen aynıydı. Yalnız köylerde ve yol üstündeki zaviyelerde yaşayan dervişler gündüz zaviye evkafına ait tarlalarda, bağ ve bahçelerde çalışıyor, akşamları bir araya geliyorlardı. Buna karşılık şehirlerdeki dervişler için dışarıda çalışmak pek söz konusu değildi. Zengin vakıflar onların çalışmasına gerek bırakmıyordu. Sadece ahiler mesleklerini yürütmek zorundaydılar. Onların her biri gündüz çeşitli işlerde çalışıp akşam kazandıklarını bir araya getirerek ihtiyaçlarını bununla sağlıyorlardı. İbn-i Batuta'nın anlatışına göre ahiler kazandıklarını şeyhlerine teslim etmek zorundaydılar. Adı geçen yazar, a.g.m., s.: 265. Öte yandan, konuyla olan genel ilgisi açısından bkz.: Suraiye Faroqhi, “XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Orta Anadolu'da Şeyh Aileleri”, *Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Metinler/Tarışmalar*, 8-10 Haziran 1973, Ayrı Basım, Ankara 1975, s.: 197-229.

⁸³ -“Tarihi süreçte önemli meselelerden biri de 16. yüzyılın başlarında cercyan eden para vakfının meşruiyetiyle ilgili tartışmalar ve bu tartışmaların para vakıflarını ne şekilde etkilediği hususudur. ... Rumeli Kazaskeri Çivizade Mehmed Efendi, para vakıflarına yönelik eleştirilerini padişaha arzemiş ve padişahın onun görüşlerini benimsemesiyle bir emr-i şerif düzenlenerek para vakfı yasaklanmıştır. Kısa süre sonra Çivizade'nin vefatını müteakip konu yeniden gündeme gelmiş, Ebussuud Efendi'nin fetvası ve diğer alimlerin onayıyla 1548 senesinde yayımlanan fermanla para vakfı serbest bırakılmıştır. Konuyla ilgili yaygın kanaat, şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin fetvasının benimsenmesiyle teorik tartışmaların neticelenmesinden sonra para vakıflarının yaygınlaştığı şeklindedir.” alıntısı ve “Halbuki İstanbul vakıf tahrir defterlerine bakıldığında farklı bir durumla karşılaşmaktadır.” cümlesiyle başlayan söz konusu farklı durum hakkında bkz.: Süleyman Kaya, “Para Vakıfları Üzerine”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, *Türk İktisat Tarihi Sayısı*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2003, s.: 198,199.

⁸⁴ -Bu paragraf için bkz.: Huricihan İslamoğlu-İnan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İstanbul 1991, s.: 103.

Kısaca, bu kurumların aynı olarak elde ettikleri hasılın büyük bir kısmını kendi kurucu ve görevlileri ile misafirlerinin beslenme ihtiyaçlarını karşılamak için sarf ettikleri yazılabilir. Nakdî vergi gelirlerinin ise, yetip yetmemesi artıp artmaması bir tarafa, nakdî giderlere, açıkçası, dışarıdan temin olunduğu kabul edilen, daha önce de bilvesile ima olunan, et, lamba yağı, iç yağı, odun gibi ürün ve maddelere harcadığı bellidir⁸⁵.

Ayrıca, zaviyelerde çalışanlara, mesela cüz okunmasında olduğu misillü, nakdî ödemeler yapıldığı bilinmektedir. Biraz önce de mimlendiği üzere, bu tür ihtiyaçların ne kadarının nakdî vergi gelirleriyle ne kadarının ürünlerin satılması yoluyla karşılandığı bilinmemekle birlikte, kabaca, ürünlerin en azından bir kısmının bu tür nakit giderlerin karşılanabilmesi için pazarlarda satıldığı düşünülebilir⁸⁶. Bu noktada, özellikle karye kalemleriyle dikkat çeken, bu cümleden de olarak, zengin gelir kaynakları olan, Lala Şahin (ya da Şahin Lala) Oğlu Mehmed, Nilüfer Hatun, Halil Paşa ve Hacı Camaza/Cak zaviyeleri kayda şayandır.

***

SONUÇ KABİLİNDE ÖZET OLARAK YAZILACAK OLURSA:

Daha önce de yazıldığı üzere, Antigonius tarafından kurulan İznik'in Konstantin zamanında ehemmiyeti artmış, M.S. 325'te birinci konsilin toplantı yeri olarak seçilmiştir. Yine bilindiği gibi, Selçuklu hanedanından Anadolu Selçuklu sultanlığının kurucusu Kutalmış oğlu Süleyman Şah 1075-1086 yıllarında İznik'i alıp payitaht yapmış, İmparator Alexios Komnenos, Dragos andlaşmasıyla (1081) bu durumu resmen tanımıştır. Ancak, 1097'de ilk haçlı seferinde bura Hristiyanlarca geri alınmış ve Bizans'a teslim edilmiştir. Bundan dolayı, İznik'in yeniden fethi Uc (serhad) Türkmenleri arasında en kutsal ödev olarak kabul edilmiştir.

Anlaşılabacağı üzere, daha sonra Osmanlılarca fethedilmiştir. Bu tarih hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. R. Anhegger'e göre şehir 731'de (15 Teşrin I 1330'la başlar) ele geçirilmiştir. Bundan sonra Orhan Gazi burayı beyliğine merkez yapmıştır. İznik, Çandarlı Kara Halil'in kadı olarak tayin edilmesinden sonra, özellikle Çandarlılar'ın faaliyetleri ve bu cümleden olarak eserleriyle oldukça gelişmiştir. Fakat, zamanla, İstanbul'un fethi ve Çandarlı Halil Paşa'nın idamının da tesiriyle gerilemeye başlamıştır. Nitekim, inceleme kesitimizde, Kocaeli Sancağı'nda bir kaza merkezi olan, yazı konusu şehir, 16. Yüzyıl ortalarından itibaren müteakip yıllarda eskisine göre oldukça gerilemiştir.

Teviden kısaca vurgulanacak olursa: Osmanlılar tarafından fethedilmeden önce gerilemiş bir şehir iken, Osmanlı idaresine girmesiyle birlikte kuruluş döneminde gelişmiş; ancak, İstanbul'un fethinden sonra, ya da başka bir deyişle

⁸⁵ -Bu paragraf için bkz.: H. İ. İnan, *a.g.k.*, s.: 103.

⁸⁶ -Cüz hariç bu paragraf için bkz.: H. İ. İnan, *a.g.k.*, s.: 103.

yükseliş döneminde, ise yeniden gerilemeye başlamıştır. Zaten İznik'teki zaviyelerin de -bu durumun zaviyelerle ilgili genel uygulamaların bir yansıması olduğu da unutulmamak kaydıyla- esasen kuruluş döneminin eserleri olduğu malumdur.

***

Anakronik hatalar bertaraf edilerek (topluca) bakıldığında zaviyelerin, geleneğin birlik ilkesine çarpıcı bir örnek olurcasına, talim-terbiyeden ve irşaddan iskana, tebliğ-ihtidan ticarete ve hatta istihbarata kadar oldukça geniş bir yelpazede, fevkalade girift pek çok işlevinin bulunduğu görülmektedir.

Diğer Türkmen grupları gibi, zaviye terbiyesine veya kültürüne yabancı olmayan, Osmanlılar da, -yazı konusu İznik örneğinde de olduğu gibi- zengin gelir kaynakları olan zaviyeler açmışlar ya da açtırmışlardır. Fakat, XV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet otoritesinin istikrar kazanarak merkezileşmesiyle ilk dönemlerde zaviyelere tanınan imtiyazlar yavaş yavaş sınırlandırılmaya başlanılmıştır.

Nitekim, bu anlayışın izleri ya da yansımaları, yazı konusu süreç ve yerde yani 16. Yüzyılda İznik'te de görülebilmektedir. A'da (İlk iki defterde) toplam on dört B'de ise on zaviye kaydı bulunmaktadır. Açıkçası, bu rakkamların kesin olduğu varsayıldığında, zamanla eski zaviyelerin sayısı azalmış ve hiç yeni zaviye kurulmamıştır. Tabiatıyla bu seyir, daha önce yazılan, XV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren zaviyelere tanınan imtiyazların sınırlandırılması uygulamasına bir açıdan delâlet etmektedir.

***

Bunlarla birlikte; "zaviye grubu", (İznik'teki) vakıf-mülk gelirleri toplamı içerisinde hem A hem de B'de üçüncü sıradadır (%15.19 ve %14.35). (Bkz.: Tablo: D). Bu sıra, İznik'te vakıf-mülk gelirlerinin -bütün kısıtlamalara rağmen- mühim bir kısmının, -en azından 16. yüzyıl dikkate alınarak yazıldığında-, en genel anlamda; daha önce de vurgulandığı üzere, geleneğin birlik ilkesine çarpıcı bir örnek olurcasına; talim-terbiyeden ya da irşaddan ticarete, tebliğ-ihtidan toplumsal birlik ve dayanışmanın sağlanmasına kadar geniş bir yelpazede, din-inanç merkezli fevkalade girift bir faaliyet örgüsüne veya alanına tahsis olduğunu ihbar etmektedir.

***

Zaviyelerin, A'da onunun İznik nefsi ve çevresinde olduğu sarihtir. Diğer dördünün de, bilhassa adlarından çıkarıldığı kadarıyla, İznik dahilinde olması kuvvetle muhtemeldir. Öte taraftan, bu ifadenin, esasen, B için de bağlayıcı olduğu bellidir. Başka bir deyişle, bunların çoğu, şehri yoğunlaşmaya delalet etmek üzere, İznik nefindedir. Bu çerçevede, özellikle zaviyelerin -ulaşım ve haberleşme ile olan ilgileri ve tabiatıyla- ticarî işlevleri dikkate alındığında, "Şark yolu üzerinde (artık) bir konak yeri olan" alıntısındaki ihbarın da

yönlendirmesiyle, İznik'in Osmanlı yol ağı üzerindeki yeri düşünölmeye değerdir.

"Geliri 1.000 akçanın üzerinde olanlar tasnifinde", zaviye yapımında (vakıflarında) -doğrudan ya da dolaylı olarak, başka bir ifadeyle temlik ve tevkif açısından- Osmanlı soyunun başta olduğu, Çandarlı ailesinin de onları takip ettiği anlaşılmaktadır. "Geliri 1.000 akçanın altında olanlar tasnifinde" ise, göröldüğü üzere, mevcut sekiz zaviyeden üçü "ahi", biri "hacı" bir diğeri "paşa" sıfatlarıyla tavsif olunan şahıs adlarıyla biri de "çarıkçı" meslek adıyla anılmıştır. Diğer ikisi ise, bilindiği gibi, Mehmed Çelebi ve Karaca Ahmed adlarını taşımaktadır. Bu cümleden olarak bu kümede "ahi" adının yaygınlığı ya da ahilerin nüfuzu dikkat çekicidir.

Öte taraftan, mevcut gelir kaynağı karye olan ya da mevcut gelir kaynakları arasında karye bulunan, başka bir deyişle, bu bakımdan zengin olduğu kabul edilen zaviyeler göz önünde bulundurulduğunda, ilgisine binaen değişik yerlerde de belirtildiği üzere, genelde, kuruluş dönemi, özelde ise bu dönemin başlangıç kesiti tebarüz etmektedir. Kuruluş döneminin başlangıç kesiti açısından, ilgili başlıklar altında daha önce yazılanlar, Osmanlı-zaviye ilişkisi ve bu düzlemdede Osmanlı-İslam ilişkisi de dikkate alınarak, vurgulanacak olursa: -Adı geçecek şahsın "Hoca-yı seray-ı Orhan Bey" açıklamasıyla kayıtlı olduğu yeniden hatırlatılmak üzere- Hacı Camaza/Çakra/Cak Zaviyesi'nin (G.:A:4.705+300, B:6.483) gelir kaynağı olan Üreğir karyesi, (A:4.282(b.), B:5.570) Orhan Bey tarafından vakf edilmiştir. Öte taraftan I. Sultan Murad'ın lalası olan Lala Şahin Oğlu Mehmed Bey Zaviyesi'nin (G.:A:13.510,B:16.929) gelir kaynağı olan İznik'e tâbi Yenice karyesi, başlangıçta Sultan Murad tarafından Şahin Lala oğlu Mehmed Bey'e mülk olarak verilmiştir. Yine, gelir kaynağı, Hatun Köy karyesi olan, Nilüfer Hatun Zaviyesi (G.: A:13.032, B: 9.605) söz konusu edildiğinde, adı geçen Nilüfer Hatunun Gazi Murad Hân'ın annesi olduğu da malumdur.

***

Daha önce yazılanlardan da anlaşılacağı üzere, "zaviye grubu"nun gelir kaynakları, zaviyelerin yapılanma ve işlevleri sonucu olsa gerek, hem A'da (S.: 3+1, H: 36.440) hem de B'de (S.: 4, H: 44.940) -şüphesiz ki, söz konusu birimlere mahsus ayrı ayrı gelir kalemleri dikkate alınmaksızın sadece gelir toplamları açısından bakıldığında - esasen karyelerdir. Bunlardan ilkinde (A'da), daha sonra; bazen bazı kalemlerin iç içe girmişliği dikkate alınmak koşuluyla, gelir miktarlarına göre, sırayla, başlıca mezraa (1982), bağ-bağçe (1125), zemin (600), çiftlik (370), ev ve değirmen yerleri (93+50), yer almaktadır.

Verilen dökümden de anlaşılacağı üzere, zaviyelerin, birbirlerini tamamladıkları izlenimi edinilen, tarımsal ürünlerden, kira gelirine ve hatta su sığırına kadar çok çeşitli mevkufatı vardır. Bunların çoğunluğunu, daha önce de

belirtildiği gibi, başta karyeler olmak üzere, tarımsal ürün elde edilen türler oluşturmaktadır.

İzleneceği üzere, gelir türlerinde yazı konusu süreç içerisinde mühim değişiklikler olmamıştır. Özellikle en zengin gelir kaynağı olan karye kalemindeki süreklilik mimlenmeye değerdir. Bu ise, zaviyelere mahsus karyelerde el değiştirme ve tabiatıyla parçalanma eğiliminin yokluğuna ya da nedretine delalet etmektedir.

Öte taraftan, zamanla, zayi olma ihtimalinin yüksek olduğu anlaşılan, mevcut nakit akça miktarının arttığı görülmektedir. Bu seyir hem nakit akça ihtiyacının artmasına, hem para ekonomisinin gelişmesine ve hem de para vakfı konusundaki kanaat değişikliğine yolulabilir.

***

BİBLİYOGRAFYA

I- ARŞİV VESİKALARI

1) Başbakanlık Arşivi'nde (İstanbul'da)

Tapu Tahrir Defterleri Tasnifinde: *TT. 438, TT. 733.*

Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifinde: *MM.22.*

Mühimme Defterleri: 19, 39, 41.

2) Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi'nde (Ankara'da)

KK.579.

II- KİTABI KAYNAKLAR

Akdağ, Mustafa; *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, C.: 1, İstanbul 1979(3).

Akgündüz, Ahmet; *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988.

Anhegger, R.; "İznik" Mad., *İ.A. (M.E.B.)*, V/2, İstanbul 1988.

Anna Komnena, *Alexiad -Malazgirt'ten Sonrası-*, (Çeviren: Bilge Umar), İstanbul 1996.

Aşıkpaşazade, *Aşıkpaşa-oğlu Tarihi*, (Hazırlayan: A. Nihal Atsız), Ankara 1985.

Beldiceanu-Steinherr, Irene; "Bitinya'da Gayrimüslim Nüfus (14. Yüzyılın İkinci Yarısı-15. Yüzyılın İlk Yarısı)", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, (Editör: Elizabeth A. Zachariadou), İstanbul 2000 (2. Baskı).

Cahen, Claude; *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çeviri: Erol Üyepazarcı), İstanbul 2002 (2. Baskı).

- Cerasi, Maurice M.; *Osmanlı Kenti, Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*, (Çeviren: Aslı Ataöv), İstanbul 2001 (2. Baskı).
- Demirel, Ömer; *II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim Tüketim İlişkileri*, Ankara 1989.
- Evliya Çelebi; *Seyahatname* (Tam metin), C.: I-II (Sadeleştiren: Tevfik Temelkuran v.d.), İstanbul (Tarihsiz), Üçdal Neşriyat.
- Faroqhi, Suraiye; "XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Orta Anadolu'da Şeyh Aileleri", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Metinler/Tartışmalar, 8-10 Haziran 1973*, Ayı Basım, Ankara 1975.
- Güneş, Ahmet; *16. Yüzyıl Başlarından 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Kocaeli Sancağı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1994.
- Halaçoğlu, Yusuf; *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara 2002.
- İnalcık, Halil; "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle", *Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996.
- İnalcık, Halil; "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Problemi", *Doğu Batı*, S.: 7, (Mayıs, Haziran, Temmuz 1999).
- İnalcık, Halil; "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, (Editör: Elizabeth A. Zachariadou), İstanbul 2000 (2. Baskı).
- İnalcık, Halil; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C.: 1, 1300-1600, Türkçe'ye Çeviren: Halil Berktaş, İstanbul 2000.
- İnan-İslamoğlu, Huricihan; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İstanbul 1991.
- Kafalı, Mustafa; *Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*, Ankara 1998.
- Kaya, Süleyman, "Para Vakıfları Üzerine", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Türk İktisat Tarihi Sayısı, Cilt: 1, Sayı: 1, 2003*.
- Kozak, İ. Erol; *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, İstanbul 1985.
- Lefort, Jacques; "13. Yüzyılda Bitinya", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, (Editör: Elizabeth A. Zachariadou), İstanbul 2000 (2. Baskı).
- M. Neşri, *Kitab-ı Cihan-nüma/Neşri Tarihi*, C.: I -Yayımlayanlar: Faik Reşit Unat, Mehmed Altay Köymen-, Ankara 1987.
- Ocak, Ahmet Yaşar; "Zaviyeler", *VD.*, XII(1978).

Oğlu Mehmed Bey Zaviyesi (Sadece TT.438'de)	1 H: 13 51 0								51 0
B1-Şahin Lala Oğlu Mehmed Bey Zaviyesi	A: 1 H: 16 92 9								16 92 9
A 2-Nilüfer Hatun Zaviyesi	A: 1 H: 5.9 54	17 +3 a	1.f. s. 5.3	fi- sen e:5	Bir h. fs. :				13 03 2(b) d
B 2-Nilüfer Hatun Zaviyesi	A: 1 H: 5.0 67	17 +3 e	1. fs. .5	1. fs. .44	fs. 36 0 g				9.6 05 h
A3-Halil Paşa Zaviyesi	A: 1a k. H: 12 69 6								12 69 6
B3-Hali Paşa Zaviyesi	A: 1 H: 17 37 4								17 37 4
A4-Hacı Camaza/ Cakra Zaviyesi	A: H- 2p 1- 1:1 H: '60 4.2 82	are fs. 1-15 0	f. 2.s s' ütu . na . ba I k.	Ev ve ba ğ, fs. 13 0					4.7 05 +3 00(bel irsi z) 6.4
B4-Hacı Cak	A: H- 2p	f ce	Ev						6.4

Zaviyesi	1 H 55 70	11 60 i 33 04 arlı a	are s fs. üm 1 0 30 0	viz ve bz üm fs. fs. 30 0	ve ba g fs. 13		83
A5-Kara Oğlan Zaviyesi (SadeceTT.438'de)	A J H 11 53						1.1 53
B5-Kara Oğlan Zaviyesi	Me Z. ba ç e. fs. 10 0 H. fs. 96 60		2 s s ü r ü n a b a k				fs.: 9.7 3.3 60 12 +3. 31 2(f s. na kit)
A6-İlyas Paşa Zaviyesi			B a g c e r 2 0 0	İki ta H: 80		fs.: 1.v 72 e baş 0 ld l eg. si y. md 50 i:5 k 00 0 lan)	10. 1.0 00 50 0, +5. 00 0a kç a(o)
B6-İlyas Paşa Zaviyesi		Bo sta nı k, l kat a	B a g ç e	fs.: 23 3 m		1. fs.: 72 0	1.0 95 00, 3+ 1.0 00 ak ca (za yl)

a: Nefs-i Bursa'da 17 dükkân-ı mamûr ve 3 dükkân-ı harâb. b: Nefs-i Bursa'da, icâre-i maktû: 20, fi-sene:355. (muhtemelen buraya ait). c: Şehr-i İznik'te bir hisse-i hammâm. d: 5.693'ü Bursa'ya mahsus. e: Nefs-i Bursa'da 17 dükkân-ı mamur ve 3 dükkân-ı harab. f: ve tahıl bazarında bir karbansaray yeri, "zikir olan dükkânlar harab olub haliya dükkânların yerinden mukataa fi-sene: 3.732. g: Nefs-i İznik'te icare-i hammam. h: 3.702'si Bursa'ya mahsus. a.k.: an karye. ı: Mezraa, koz ağaçları. i: Mezraa ceviz ağaçları. j: ceviz süttünündeki 300 rakkamı bunu (tarlayı) da şamil. k: 1 değirmen (harab) ve bir değirmen yeri 50. l: hükümle satılmış. m: Nefs-i zaviye harab olub yiri mukataaya virilüb.

TABLO: B

TOPLUMSAL KURUMLAR VE GELİR KALEMLERİ									
Toplumsal Kurumlar	Gelir		Kalemleri						
	Mezraa	Çiftlik	Bağ	Bağçe	Ceviz	Zemin	Hane	Nafile	Yekün
A 7- Hacı Tuğrul Zaviyesi (Sadece TT.438'de)	A:1 H:669								669
B									
A 8- Yakut/b Paşa Zaviyesi		2pare çiftlik yeri fs.: 200	1 bağ, fs.: 120,2 pare bağ yeri fs.:160a	Hane sütununa bak. fs.:156		1 pare (yer) fs.:20	Evleri yeri bağçe ile,80		560
B 8- Yakut Paşa Zaviyesi		2pare H.:300		2 pare, fs.:156		1 pare (yer) fs.:20	Ev verler fs.:155(mu kataba)	4.000	611+400akça
A 9- Ahi Çoban Zaviyesi			Bağlar, fs.:500			8 (yer) fs.:20	1 pare (yer) fs.:20		528
B 9- Ahi Çoban Zaviyesi						1 pare			20+2000

	(yer)	belirsiz)
A10- Çarıkcı Zaviyesi	Is: 20 4 kıta, H:300	300
B		
A11- Mehmed Çelebi Zaviyesi (Sadece TT.438'de)	Zemi n ve bağ, H:200	200
B		
A12- Ahi Erdice(i)k Zaviyesi	A:1 H:150 +20	170
B12- Ahi ...	1 çiftlik yer Is:15 0	150
A13- Ahi Savcı Zaviyesi	Bağ 1, H:40 H:5 Eş câr -1 ce viz 30	75
B		
A14- Karaca Ahmed Zaviyesi		
B14- Karaca Ahmed Zaviyesi		

a) Ayrıca, 6 pare bağ yerleri, harab.

TABLO: C

TOPLUMSAL KURUMLAR ve GELİR KALEMLERİ																
T.Kurumlar	Gelir							Kalemleri								
Zaviyeler (Toplam)	Ka r ye	Me r raa	C.Ta r f la	B o s t l	B a s t n	Ce viz ğ e	Ze mi n	H a k n	Dü ka ba n a se n ray ye ti	Ka r ba n a se n ray ye ti	K a m am	De ğ ir me n /A sıy ab	Su sıgır ı	Na kit	Ye kön	
A 14	3+ 1, H: 36 44 0	H: 19 82 7 0	H: 15 3 0	H: 7 3 8 4 5 0	H: 38 60 0 9 93 3 a süt un a ba k	H: 5 6 0 9 93 3 a süt un a ba k	H: 5 6 0 9 93 3 a süt un a ba k	H: 5 6 0 9 93 3 a süt un a ba k	H: 5 6 0 9 93 3 a süt un a ba k	H: 5 6 0 9 93 3 a süt un a ba k	H: 5 6 0 9 93 3 a süt un a ba k	H: 5 6 0 9 93 3 a süt un a ba k	H: 5 6 0 9 93 3 a süt un a ba k	H: 5 6 0 9 93 3 a süt un a ba k	H: 5 6 0 9 93 3 a süt un a ba k	H: 5 6 0 9 93 3 a süt un a ba k
B 10	4 H: 44 94 0 ile	H: 99 20 ba ğc e ile	H: 33 4 0 5 0	H: 1 0 k i a)	H: 30 0 6 6 viz ve ü zül m)	H: 25 3 1 32 38 4 1 6 c bu 4 ye 6 0 ku 8 nd 0 a say ilm am is	H: 25 3 1 32 38 4 1 6 c bu 4 ye 6 0 ku 8 nd 0 a say ilm am is	H: 25 3 1 32 38 4 1 6 c bu 4 ye 6 0 ku 8 nd 0 a say ilm am is	H: 25 3 1 32 38 4 1 6 c bu 4 ye 6 0 ku 8 nd 0 a say ilm am is	H: 25 3 1 32 38 4 1 6 c bu 4 ye 6 0 ku 8 nd 0 a say ilm am is	H: 25 3 1 32 38 4 1 6 c bu 4 ye 6 0 ku 8 nd 0 a say ilm am is	H: 25 3 1 32 38 4 1 6 c bu 4 ye 6 0 ku 8 nd 0 a say ilm am is	H: 25 3 1 32 38 4 1 6 c bu 4 ye 6 0 ku 8 nd 0 a say ilm am is	H: 25 3 1 32 38 4 1 6 c bu 4 ye 6 0 ku 8 nd 0 a say ilm am is	H: 25 3 1 32 38 4 1 6 c bu 4 ye 6 0 ku 8 nd 0 a say ilm am is	

a) Karbanseray yeri ile. b) 5.693'ü Bursa'ya mahsus. c) Zikr olan dükkanlar yerinden mukataa. Yekûnda,-girift olarak yazıldıklarından-karbanseray sütünüdaki miktar dikkate alınmaksızın sadece bu rakkam sayılmıştır. d) 3.732'si Bursa'ya mahsus. Ayrıca, -tablo:D'de toplanan- f.s. nakit için yan tarafa bakınız.

TABLO: D

TOPLUMSAL KURUMLAR İle GELİR MİKTAR ve YÜZDELERİ				
Toplumsal Kurumlar		Gelir Miktar ve Yüzdeleri		
	A	A	B	B
Vakıflar/Mülk(ler)	Gelirler	%	Gelirler	%
1-İmaret Vakıfları	124.690(42.319'u Söğüd'e ait)	38. 70	182.984(54.179'u Söğüd'e ait) Sıra no: 1	40. 17
2-Âile Vakıfları	61.408	19. 06	78.265 Sn.: 2	17. 18
3-Zâviye Vakıfları	48.948(5.693'ü Bursaya ait) +10.000akça (Mevcut:5.000 ak.)	15. 19	65.397(3.732'si Bursa'ya ait) +1.000akça(Haliya zayi)+4.000ak. Sn.:3	14. 35
4-Cami ve Mescid Vakıfları	21.657 +5.000akça(zayi)	6.72	22.735 +30.300 akça Sn.:5	4.99
5-Medrese ve Muallimhane Vakıfları	20.026(Med. Ait) +1.080(Mual. Ait) 21.106	6.55	24.593(Med. Ait) 264(Mual. Ait) 24.857+26.000akça Sn.:4 (Mual.)	5.45
6-Mükler	13.048	4.05	12.544 Sn.:7	2.75
7-Tilavet Vakıfları	11.040 +15.000 akça x	3.42	18.001 +26.000akça + 20altun Sn.:6	3.95
8-Müteferrikler	300	0.09	20.000akça(Mevcut:11.000) Sn.:8	
9-Belirsizler	19.975	6.20	50.630 +10.000akça	11. 11
Yekûn	322.172(42.319'u Söğüd'e a., 5.693'ü Bursa'ya a. Yekun:48.012) +15.000akça (Mevcut: 5.000) + 15.000 akça x	99.98	455.413 (54.179'u Söğüd'e a., 3.732'si Bursa'ya a. Yekun: 57.911) +117.300akça(Mevcut: 107.300) +20altun	99.95

Bu çizelgedeki rakkamlar -bizzarure- hasılı yazılı kalemlere mahsustur. Öte taraftan, yüzde tesbitlerinde, doğrudan verilenler hariç, nakit akça getirileri hesaba katılmamıştır.

x) Bu nakit akçanın getirisi, 11.040'a dahil olabilir.